

Tézy na štátne skúšky zo slovenského jazyka a literatúry

1. stupeň vysokoškolského štúdia – Bc.

Študijný odbor: 1.1.1. učiteľstvo akademických predmetov

Študijný program: slovenský jazyk a literatúra v kombinácii

Slovenský jazyk

Základy jazykovedy a verbálna komunikácia

Jazykoveda v systéme vied. Charakteristika a povaha jazykového systému. Inojazykové vplyvy na prirodzený jazyk. Jazykový znak. Normy v jazyku. Funkcie jazyka. Kultúra spisovného jazyka, prístupy ku kultivovaniu jazyka. Jazyk ako hodnota. Základné jazykovedné disciplíny. Hlavné lingvistické smery 19. a 20. storočia, moderné metodologické prístupy k jazyku a lingvistike. Jazyková komunikácia – pojem, podstata, participanti. Kultúra vyjadrovania. Komunikačné normy. Princípy a predpoklady úspešnej komunikácie. Komunikačný prístup k spisovnému jazyku. Komunikačné stratégie, komunikačný zámer, ciele komunikácie. Komunikačné sféry, komunikačný šum, komunikačné bariéry. Efektívna komunikácia. Komunikačný kontext. Pragmatický obrat v jazykovede – podstata, význam pre teóriu a komunikačnú prax. Konverzácia, konverzačné maximy. Verbálne a neverbálne kódové systavy. Aktívne a reflexívne počúvanie. Ústny a písomný prejav, zmiešané formy komunikácie.

Fonetika a fonológia

Základná jednotka jazyka/reči – fonéma/hláska: vymedzenie, vlastnosti. Kritériá členenia a klasifikácia slovenských hlások (samohlásky a dvojhásky, spoluhlásky), varianty hlások. Intonačné prostriedky slovenčiny – podstata, členenie, spolupráca a význam v živej hovorenej reči. Ortoepické charakteristiky a zásady uplatňované v slovenčine. Neutralizácie – ich systémové uplatňovanie v kultivovanom texte. Funkčné uplatňovanie zvukových prostriedkov v texte a rečová kultúra. Chyby výslovnosti v rečovej praxi a v školách. Moderné metódy vo výskumoch ústnej komunikácie.

Lexikológia

Pomenovanie – obsah – význam – pojem: stupeň podobnosti/odlišnosti. Morfematická štruktúra slova, slovotvorná štruktúra slova. Dynamické tendencie v jazyku, sémantické procesy a tendencie. Napätie medzi obsahom a formou – synonymia, polysémia, homonymia, antonymia. Frazeológia – vymedzenie v systéme jazykovedných disciplín, základná frazeologická jednotka, základné triedenie frazeologických jednotiek.

Morfológia

Morfologický typ slovenčiny. Morfologické kategórie – pojem, podstata, vymedzenie, štruktúrá, vzťahy a súvislosti. Gramatické tvary. Slovné druhy – vymedzenie, klasifikácia.

Vzťahy medzi slovnými druhmi a vetnými členmi. Dynamické tendencie v slovenskej morfológii. Normatívne diela spisovnej slovenčiny.

Syntax

Syntax a jej vnútorná štruktúra. Syntagma. Formálna stránka a štruktúra syntagiem. Obsahové a gramatické vzťahy v syntagmách. Hlavné a vedľajšie vetné členy. Sémantická a gramatická charakteristika vetných členov. Morfologické prostriedky, vzťahy a spôsoby spojenia členov do syntagmy. Veta – pojem, podstata, druhy viet podľa zloženia, členitosti, vlastností gramatického jadra. Súvetie. Parataxa a hypotaxa. Koordinácia a subordinácia. Formálne, obsahové a gramatické spájacie prostriedky. Základné pojmy nadvetnej syntaxe v systémovom prepojení. Aktuálne členenie výpovede a význam/zmysel komunikátu.

Slavistika, staroslovienská, dejiny spisovného jazyka

Vedecké metódy skúmania a rekonštruovania jazykového systému slovanských jazykov. Praslovančina. Samohlásková sústava praslovančiny, vznik jerov a nosoviek, metatéza likvíd, zákon otvorenosti slabík. Spoluhlásková sústava praslovančiny. Palatalizácia velár. Gramatická stavba praslovančiny a praslovanská slovná zásoba. Vznik staroslovienskej literatúry. Staroslovienska literárna tvorba v 9. – 11. storočí. Vznik slovanského písma. Morfológia staroslovienskej literatúry. Charakteristika staroslovienskej slovné zásoby. Vplyv cudzích jazykov na stavbu slovné zásoby staroslovienskej literatúry. Základné vývinové línie v dejinách spisovného jazyka vo vnútornej premenlivosti a vzťahoch. Veľkomoravské obdobie. Obdobie 10. – 15. storočia. Kultúrne jazyky v slovenskej národnosti v 16.–18. storočí. Bernolákovské obdobie. Štúrovské obdobie. Matičné a martinské obdobie. Obdobie od roku 1918 po súčasnosť.

Literatúra

Teória literatúry

Klasifikácia výrazových prostriedkov slovenského umeleckého diela. Básnická obraznosť. Metafora, alegória, symbol. Metonymická skupina výrazových prostriedkov. Teória verša. Syllabotonic, syllabic, časomerný veršový systém, voľný verš. Slovenský rým. Významné tradičné verše a strofy. Poetika prozaického diela – látka, téma, problém, tvar. Fabula a sujet. Typy rozprávača. Postava v próze. Pásmo postáv, pásmo rozprávača. Kompozícia v sujetových textoch. Teória literárnych druhov a žánrov.

Staroveká literatúra

Literatúra starovekej Mezopotámie.

Sumerská literatúra, sumersko-akkadská syntéza v literatúre.

Staroegyptská literatúra – literárne pamiatky z obdobia starej ríše, prvého prechodného obdobia, strednej a novej ríše.

Staročínska literatúra; základné konfuciánske a taoistické texty, stará čínska poézia.

Staroindická literatúra – písomné pamiatky z doby védkej a tzv. historického obdobia, staroindické eposy.

Hebrejská (starožidovská) literatúra.

Staroarabská literatúra; poézia predislamskej doby, korán ako literárna pamiatka. Starogrécka mytológia. Predattické obdobie gréckej literatúry – homérske eposy, Hesiodos; starogrécke podoby lyriky, filozofická a historická próza. Attická dráma; fenomén gréckeho divadla, žáner tragédie, komédie a ich hlavní predstavitelia. Dejepisectvo, rečníctvo a filozofia v attickom období. Grécka literatúra v helenistickom období. Periodizácia rímskej literatúry. Archaické obdobie rímskej literatúry. Dielo významných predstaviteľov „zlatého“ veku rímskej literatúry. Predstavitelia „strieborného“ a neskorého obdobia.

Staršia slovenská literatúra

Myšlienkový a umelecký charakter stredovekej literatúry (východiská literatúry a jej univerzálny charakter, normatívnosť poetiky a jej charakteristické znaky). Literárne druhy a žánre v stredovekej literatúre (charakter literárnych druhov, delenie žánrov na náboženské a svetské) a ich tematická skladba. Periodizácia stredovekej literatúry na Slovensku (800 – 1500) a charakteristika jej vývinových etáp (podmienky vývinu slovenskej národnej kultúry a literatúry stredoveku). Najvýznamnejšie pamiatky stredovekej literatúry na Slovensku, dedičstvo staroslovienskeho obdobia.

Myšlienkový a umelecký charakter humanistickej a renesančnej literatúry (princípy duchovného obratu, obsah a vzťah pojmov humanizmus, renesancia a reformácia, poetika humanistickej a renesančnej literatúry). Periodizácia slovenskej humanistickej a renesančnej literatúry (1500 – 1650) a charakteristika jej vývinových etáp. Tematická a žánrová skladba náboženskej a svetskej literatúry (nástup nových žánrov, spôsoby reflexie mimoliterárneho kontextu, prehľbovanie a upevňovanie slovenskej etnicity a narastanie slovákizačných tendencií v literatúre). Najvýznamnejší autori (diela) renesančnej a humanistickej literatúry na Slovensku.

Myšlienkový a umelecký charakter barokovej literatúry (filozofické východiská, barokové antitézy a znaky poetiky, upevňovanie starých a nástup nových literárnych žánrov, literárne jazyky na Slovensku). Periodizácia slovenskej barokovej literatúry (1650 – 1780) a charakteristika jej vývinových etáp. Tematická a žánrová skladba náboženskej a svetskej literatúry, spôsoby reflexie dejinných udalostí v literatúre. Prehľbovanie a narastanie národnouvedomovacích tendencií a prejavov v literatúre a ich vyústenie do národného nacionalizmu (obrans a chvály). Charakteristika najvýznamnejších diel slovenskej barokovej literatúry.

Slovenská literatúra národného obrodienia

Národné obrodienie v slovenskej literatúre, jeho vývinová periodizácia, špecifické črty a súvislosti so spoločenským vývinom. Prejavy osvietenstva v slovenskej literatúre (J. I. Bajza, J. Fándly, A. Doležal, J. Palkovič, B. Tablic). Druhovú a žánrovú charakteristiku tohto obdobia. Otázky jazyka a prozódie. Učené spoločnosti, časopisecké a publikačné aktivity v období osvietenstva.

Klasicizmus ako literárny prúd v európskych literatúrach a jeho spoločenské a filozofické korene. Charakteristické znaky literárneho klasicizmu, žánre klasicistickej literatúry. Podoba slovenskej klasicistickej literatúry, jej druhová a žánrová charakteristika. Kollárova idea slovanskej vzájomnosti a jej odraz v diele Slávy dcera. Preromantizmus a prejavy štýlu

biedermeier v slovenskej literatúre. Hlavní predstavitelia slovenského literárneho klasicizmu a preromantizmu (J. Kollár, J. Hollý, K. Kuzmány). Začiatky modernej slovenskej dramatickej tvorby (J. Chalupka). Využitie verzifikačných systémov v dielach slovenského literárneho klasicizmu a preromantizmu. Časopisecké aktivity na Slovensku v období klasicizmu a preromantizmu.

Romantizmus ako literárny prúd v európskych literatúrach, jeho hlavné znaky, spoločenská podmienenosť a filozofické základy. Špecifické znaky slovenského literárneho romantizmu. Ideový, estetický a literárny program romantickej generácie. Zmeny v žánrovej skladbe literatúry. Súvislosti slovenskej romantickej literatúry s ľudovou slovesnosťou. Veršový systém slovenskej romantickej poézie. Typológia slovenskej romantickej poézie (S. Chalupka, A. Sládkovič, J. Král, J. Botto). Postavenie prózy v slovenskej romantickej literatúre a jej poetické princípy (J. M. Hurban, J. Kalinčiak).

Príznamy rozkladu romantických princíпов v slovenskej literatúre. Zmeny v žánrovej skladbe literatúry. Typologická charakteristika hlavných predstaviteľov tohto obdobia (J. Záborský, Ľ. Kubáni, G. K. Zechenter-Laskomerský, J. Palárik) a ich miesto v literárnom vývine. Časopisy a almanachy na Slovensku v období romantizmu.

Slovenský literárny realizmus a moderna

Základné vývinové tendencie slovenského literárneho realizmu na pozadí spoločenskej, politickej a kultúrnej situácie poslednej tretiny 19. storočia; jeho filozoficko-estetické východiská. Druhovú, žánrovú a verzologickú charakteristiku tohto obdobia. Podoby tvorivého prekonávania romantickej literárnej tradície v slovenskej realistickej poézii a próze, jej subjektívizácia a smerovanie k moderne. Poetika a autorské osobitosti predstaviteľov prvej a druhej vlny slovenskej realistickej poézie (S. H. Vajanský, P. O. Hviezdoslav, Ľ. Podjavorinská). Porovnanie umeleckej koncepcie prózy prvej a druhej vlny slovenského literárneho realizmu (Vajanský – Timrava, Vajanský – Čajak; Kukučín – Tajovský, Kukučín – Podjavorinská; Šoltésová, Vansová – Timrava). Literárne časopisy a almanachy na Slovensku v období realizmu. Slovenská literárna moderna (I. Krasko).

Literatúra pre deti a mládež

Špecifickosť literatúry pre deti a mládež (adresát, detský aspekt, funkcie, žánre, binarita...) a jej vzťah k systému celonárodnej literatúry. Slovenská poézia pre deti s osobitným zreteľom na hodnotový i žánrový prínos Ľ. Podjavorinskej a M. Rázusovej-Martárovej. Vývinový protiklad generačného pohybu v slovenskej poézii pre deti (rustikálno-folklórny model a urbánno-civilistický so zameraním sa na básnický program Ľ. Feldeka a M. Válka). Tematické a žánrové členenie slovenskej prózy pre deti a mládež 20. storočia. Literatúra pre deti a mládež od 90. rokov 20. storočia po súčasnosť. Vývinový pohľad na slovenskú teóriu a kritiku literatúry pre deti a mládež od roku 1948 po súčasnosť.